


مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی **رهیافت**


سال بیستم، شماره ۷۴، بهار ۱۴۰۵
صفحه ۲۱۵ تا ۲۴۰

نقش قدرت‌های بزرگ در تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها: مطالعه موردی تحریم‌های آمریکا علیه ایران

استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
nasiri11@pnu.ac.ir

سوناز نصیری * 

کارشناس ارشد حقوق، دانشگاه پیام نور، واحد اربیل، عراق. jsdw22@gmail.com

حمزه احمدیان 

چکیده

تحریم‌ها در دهه‌های اخیر به یکی از مهمترین ابزارهای اعمال قدرت در روابط بین‌الملل تبدیل شده‌اند. رژیم حقوقی تحریم‌ها در آغاز با هدف مشروعیت‌بخشی به اقدامات جمعی و در چارچوب منشور سازمان ملل متحد شکل گرفت، اما در عمل، روند فزاینده اقدامات یکجانبه قدرت‌های بزرگ به ویژه ایالات متحده، موجب تضعیف ساختاری و هنجاری این رژیم شده است. پرسش اصلی پژوهش این است که قدرت‌های بزرگ چگونه و از طریق چه سازوکارهایی موجب تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها شده‌اند؟ فرضیه تحقیق بر این پایه استوار است که قدرت‌های بزرگ با استفاده از موقعیت مسلط اقتصادی و مالی خود، از طریق اعمال تحریم‌های یکجانبه، فراسرزمینی، بی‌اعتنایی به نهادهای چندجانبه و ایجاد رژیم‌های تحریمی موازی، موجب فرسایش تدریجی مشروعیت و کارایی رژیم حقوقی تحریم‌ها شده‌اند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر تحلیل اسنادی و تاریخی است. داده‌ها از متون حقوقی بین‌المللی، اسناد رسمی نهادهای بین‌المللی و مطالعات موردی گردآوری شده و با تکیه بر شاخص‌های تضعیف رژیم تحریم‌ها تحلیل شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که از دهه ۱۹۹۰ تاکنون، نسبت تحریم‌های یکجانبه به چندجانبه به‌طور مستمر افزایش یافته و قواعد حقوق بین‌الملل در برابر اراده قدرت‌های بزرگ تضعیف شده است. این روند نه تنها بر کارآمدی رژیم تحریم‌ها اثر گذاشته بلکه توازن میان مشروعیت حقوقی و قدرت سیاسی را در نظام بین‌الملل تغییر داده است. کلیدواژه: رژیم حقوقی تحریم‌ها، قدرت‌های بزرگ، تحریم‌های یکجانبه، مشروعیت بین‌المللی، چندجانبه‌گرایی، تحریم‌های فراسرزمینی، سازمان ملل متحد.

* نویسنده مسئول: nasiri11@pnu.ac.ir

تاریخ تایید: ۱۴۰۴/۱۰/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۰



The Islamic Revolution Approach Quarterly
Vol. 20, No.74, Spring 2026, P 219-240
rahyaftjournal.ir

The Role of Great Powers in Weakening the Legal Sanctions Regime: A Case Study of U.S. Sanctions against Iran

Sonaz Nasiri 

Assistant Professor, Department of Political Science, Payame Noor University, Tehran, Iran. (Corresponding Author).

Hamzeh Ahmadian 

M.A. in Law, Payame Noor University, Erbil Branch, Iraq.
Email: jsdw22@gmail.com

Abstract

This research examines the role of major powers in weakening the legal regime of international sanctions. The sanctions regime, originally established within the multilateral framework of the United Nations Charter, was designed to ensure collective legitimacy and coordinated enforcement through binding legal mechanisms. Over the past four decades, however, major powers-particularly the united States-have increasingly used unilateral and extraterritorial sanctions, bypassing multilateral decision-making processes. This study argues that such practices have led to the gradual erosion of the structural, normative, and institutional foundations of the sanctions regime. The central question of the research is: “Through what mechanisms have major powers weakened the legal sanctions regime?” The hypothesis proposes that unilateral measures, extraterritorial applications,

* Corresponding Author: nasiri11@pnu.ac.ir

How to Cite: Nasiri, S., Ahmadian, H. (2026). The Role of Great Powers in Weakening the Legal Sanctions Regime: A Case Study of U.S. Sanctions against Iran, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 20(74), 219-240.

Date Received: 9 February 2025 Date Accepted: 17 May 2025

disregard for international adjudicatory mechanisms, and the creation of parallel sanctioning frameworks have gradually undermined the coherence and legitimacy of the international sanctions regime. The research employs a descriptive–analytical method and document-based historical analysis, drawing on legal texts, UN resolutions, WTO panel reports, ICJ rulings, and scholarly literature. The findings demonstrate that unilateral actions and parallel regimes have replaced multilateral coordination, significantly weakening the normative basis and legal authority of the sanctions regime.

Keywords: Sanctions regime, unilateral sanctions, legitimacy, multilateralism, extraterritoriality, United Nations, international law.

Introduction

The international sanctions regime emerged as a central component of post–World War II multilateral governance. Initially, the legal framework of sanctions was firmly rooted in the Charter of the United Nations, especially Article 41, which authorized the Security Council to impose non-military measures to preserve or restore international peace and security. This institutional design intended to ensure that sanctions would be applied collectively, with clear legal authorization and under the supervision of international institutions. In practice, however, the rise of unilateral and extraterritorial sanctions has challenged the coherence of this system. The expansion of the financial power of major economies—most notably the United States—has allowed them to impose sanctions outside the Security Council framework, effectively bypassing the very regime they helped create. This development raises critical questions about the balance between law and power in international relations, the legitimacy of sanctions, and the future of multilateralism. This research focuses specifically on how the structural and normative elements of the sanctions regime have been weakened from within. Rather than examining the political or economic impact of sanctions per se, the analysis centers on the erosion of the regime’s legal and institutional foundations.

Materials and Methods

The study employs a descriptive–analytical and document-based historical methodology, relying on a combination of primary legal instruments and secondary scholarly analyses to trace the evolution and erosion of the sanctions regime. Primary sources include legal and institutional documents such as provisions of the United Nations Charter, Security Council resolutions—including Resolution 2664—and reports of the World Trade Organization (notably DS512 on Russia–Transit), as well as judicial rulings such as the 2018 provisional measures order of the International Court of Justice concerning the 1955 Treaty of Amity. The secondary literature

includes historical and legal analyses on the evolution of sanctions and their use as instruments of power. The analytical process unfolds in three sequential stages aligned with the core dimensions of the sanctions regime: first, examining the formation and conceptual foundations of sanctions as a collective security tool; second, analyzing norm-building and institutionalization processes that establish legal and procedural frameworks; and third, assessing institutional structure and functions with emphasis on mechanisms of implementation, oversight, and legitimacy. This structured framework is then applied to assess how unilateral actions by major powers have interacted with, altered, and ultimately weakened these fundamental dimensions of the sanctions regime.

Discussion

The sanctions regime, as a regime of international law, is sustained by several key pillars: (1) normative legitimacy, (2) institutionalized procedures, and (3) collective enforcement. Major Powers have strategically targeted these pillars to advance their national interests, thereby weakening the regime from within.

First, the rise of unilateral sanctions represents a shift from collective to individual decision-making. Since the 1990s, a growing percentage of global sanctions have been imposed outside the UN framework. U.S. measures—such as the 1996 D’Amato Act, the 2010 and 2012 financial sanctions on Iran, and the 2018 maximum pressure campaign—were not backed by multilateral authorization. This widespread unilateralism undermines the perception that sanctions reflect a shared international will.

Second, extraterritoriality allows major powers to extend their domestic sanctions laws to third parties, forcing other states and companies to comply or lose access to critical financial markets. This practice violates the territorial basis of international jurisdiction and weakens the rule-based character of the sanctions regime.

Third, the refusal of major powers to comply with international adjudicatory mechanisms deepens the erosion. Ignoring WTO panel findings on security exceptions and non-compliance with ICJ provisional measures, as in the Iran–U.S. case, shows a selective approach to international law, where rules apply to others but not to the most powerful states.

Fourth, humanitarian exemptions—a cornerstone of the sanctions regime—have been largely ineffective in practice. Financial and logistical barriers created by unilateral sanctions have rendered such exemptions symbolic rather than functional, intensifying humanitarian impacts and eroding the moral legitimacy of the regime.

Fifth, the proliferation of parallel sanctioning frameworks outside the UN has fragmented the once-coherent structure of the sanctions regime. Instead of a single multilateral system, the world now faces overlapping and often conflicting unilateral and regional measures.

Results

The findings clearly confirm the initial hypothesis that the behavior of major powers has directly contributed to the weakening of the legal sanctions regime. This weakening is neither accidental nor purely political; it is embedded in the very mechanisms through which these powers exercise their economic leverage. The erosion is observable across three interrelated dimensions. First, there is a **normative erosion**, as unilateralism and extraterritoriality have undermined the shared understanding of sanctions as collective security instruments and weakened their legitimacy as multilateral legal tools. Second, an **institutional erosion** has occurred through the establishment of parallel sanctioning regimes and selective compliance with international legal mechanisms, both of which have fragmented the coherence of the sanctions system and reduced the centrality of multilateral frameworks. Third, **humanitarian and legitimacy erosion** is evident in the ineffectiveness of humanitarian exemptions and the inconsistent enforcement of sanction measures, which together have damaged the moral and legal foundations of the regime. These findings reveal a growing gap between the formal legal architecture of the sanctions regime and its actual practice. The result is a fragmented, power-driven structure in which major powers—especially the United States—use sanctions not as collective legal instruments but as unilateral geopolitical tools. This transformation has significant implications for the legitimacy of international law, the authority of multilateral institutions, and the stability of the broader global governance system.

مقدمه

تحریم‌ها به عنوان یکی از ابزارهای مهم قدرت در روابط بین‌الملل، طی دهه‌های اخیر به یکی از پرکاربردترین شیوه‌های اعمال فشار سیاسی، اقتصادی و امنیتی از سوی قدرت‌های بزرگ تبدیل شده‌اند. در حالی که منطق اولیه شکل‌گیری «رژیم حقوقی تحریم‌ها» بر پایه مشروعیت چندجانبه و در چارچوب منشور سازمان ملل متحد قرار داشت، روندهای چند دهه گذشته نشان می‌دهد که این رژیم با چالش‌های بنیادینی مواجه شده است. تحریم‌هایی که در آغاز به عنوان ابزار جمعی برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی طراحی شده بودند، امروز بیش از هر زمان دیگری در معرض اعمال گزینشی، سیاسی و یکجانبه از سوی قدرت‌های بزرگ قرار گرفته‌اند. به ویژه ایالات متحده آمریکا با بهره‌گیری از موقعیت مسلط خود در نظام مالی و اقتصادی جهانی، این ابزار را به ستون اصلی سیاست خارجی خود تبدیل کرده است.

این روند، پیامدهای مهمی برای نظم حقوقی بین‌المللی دارد. تحریم‌های یکجانبه، به‌ویژه تحریم‌های فراسرزمینی، نه تنها مشروعیت حقوقی رژیم تحریم‌ها را زیر سؤال می‌برند، بلکه باعث تضعیف جایگاه نهادهای بین‌المللی همچون شورای امنیت سازمان ملل و سازمان تجارت جهانی نیز می‌شوند. در شرایطی که تحریم‌ها بدون تصویب شورای امنیت اعمال می‌شوند و بسیاری از کشورها عملاً مجبور به تبعیت از این سیاست‌ها هستند، توازن میان مشروعیت حقوقی و اراده سیاسی قدرت‌های بزرگ برهم می‌خورد. این وضعیت به‌ویژه در دوره‌های اخیر، با خروج آمریکا از توافق‌هایی چون برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) و اعمال گسترده تحریم‌های ثانویه علیه ایران و کشورهای ثالث، نمود عینی یافته است (Fayazmanesh, 2003:222).

در نتیجه، پژوهش درباره نقش قدرت‌های بزرگ در تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها، ضرورتی علمی و عملی پیدا می‌کند. مسئله اصلی این است که قدرت‌های بزرگ چگونه از طریق اقدام‌های یکجانبه، فراسرزمینی، بی‌اعتنایی به آرای نهادهای بین‌المللی و ایجاد رژیم‌های تحریمی موازی، کارکرد و مشروعیت این رژیم را تضعیف کرده‌اند. این پرسش، مستقیماً به پویایی قدرت در نظام بین‌الملل، کارآمدی نهادهای بین‌المللی و سرنوشت چندجانبه‌گرایی گره خورده است. از این منظر، بررسی تاریخی و نهادی این روند می‌تواند ابعادی از تغییرات عمیق در نظم جهانی را آشکار سازد که فراتر از پرونده یک کشور یا یک بحران خاص است (Torbat, 2005:409).

بر همین اساس، پژوهش حاضر با تمرکز بر الگوهای رفتاری قدرت‌های بزرگ و به‌ویژه ایالات متحده، به دنبال تبیین و مستندسازی سازوکارهای مشخصی است که از طریق آنها

رژیم حقوقی تحریم‌ها از درون تضعیف شده است. این بررسی با تکیه بر شاخص‌ها و شواهد تاریخی و حقوقی، امکان تحلیل دقیق‌تر تغییر توازن میان قدرت و قانون در حوزه تحریم‌های بین‌المللی را فراهم می‌کند و زمینه‌ساز ورود به بحث اصلی تحقیق خواهد بود.

۲- پیشینه تحقیق

میرفتاحی و عباسی (۱۴۰۴) در پژوهشی با تمرکز بر تحریم‌های یکجانبه دولتی، مشروعیت این اقدامات را از منظر حقوق بین‌الملل بررسی کرده‌اند. آنان تأکید می‌کنند که طبق اصول حقوق بین‌الملل، مشروعیت تحریم‌ها زمانی قابل دفاع است که بر اساس تصمیم نهادهای بین‌المللی، به‌ویژه شورای امنیت سازمان ملل متحد، اعمال شوند. در مقابل، تحریم‌های یکجانبه که بطور مستقل و در راستای منافع ملی کشورها تحمیل می‌شوند، موجب نقض قواعد بین‌المللی و ایجاد چالش‌های حقوقی و سیاسی می‌گردند. نویسندگان با بررسی نمونه ایران به‌عنوان یکی از مهمترین اهداف این اقدامات، علاوه بر تحلیل حقوقی، به راهکارهایی چون رویکرد اقتصاد مقاومتی، تقویت تولید داخلی و تنوع‌بخشی به منابع اقتصادی به‌عنوان شیوه‌های مقابله با آثار تحریم‌های یکجانبه پرداخته‌اند.

زنگی اهرمی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله‌ای به نقش و مسئولیت کشورهای مختلف در اثربخشی تحریم‌های یکجانبه پرداخته‌اند. نویسندگان تأکید می‌کنند که هرچند معمولاً کشور واضع تحریم اصلی‌ترین عامل بروز آثار منفی بر حقوق بشر تلقی می‌شود، اما نباید نقش کشورهای هدف و ثالث را نادیده گرفت. در این پژوهش مفهوم «خودتحریمی» برای نخستین بار به‌عنوان عاملی داخلی در کشور هدف معرفی شده است؛ یعنی قوانینی که ناخواسته آثار تحریم‌ها را تشدید می‌کنند. همچنین نقش کشورهای ثالث در وضع مقررات انسداد و حمایت از اتباع خود در برابر تحریم‌های فرامرزی ایالات متحده بررسی شده است. مطالعه موردی ایران نشان می‌دهد که اصلاح ساختارها و مقررات داخلی می‌تواند از شدت آثار منفی تحریم‌ها بکاهد و ظرفیت‌های مقابله را افزایش دهد.

علائی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با روش توصیفی و تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی، به بررسی مشروعیت تحریم‌های اقتصادی یکجانبه از منظر اسناد حقوق بشری پرداختند. پرسش اصلی آنان این بود که جایگاه چنین تحریم‌هایی در چارچوب اسناد بین‌المللی حقوق بشر چیست. یافته‌های تحقیق نشان داد که تحریم‌های یکجانبه نه تنها ناقض حقوق بین‌الملل قراردادی و عرفی‌اند بلکه قواعد آمره بین‌المللی را نیز نقض می‌کنند. اگرچه برخی تلاش کرده‌اند مشروعیت این تحریم‌ها را در قالب اقدام متقابل توجیه کنند، اما بر اساس نظریه مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، تحریم‌های یکجانبه

واجد شرایط اقدام متقابل نیستند. نتیجه‌گیری مقاله این است که این تحریم‌ها بطور کامل مغایر حقوق بین‌الملل و به‌ویژه اسناد بنیادین حقوق بشر هستند.

فرچ‌پور و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی نقض حقوق بشر ناشی از تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده علیه ایران پرداختند. نویسندگان ابتدا به سابقه استفاده شورای امنیت از ابزار تحریم پس از جنگ سرد اشاره کرده و استدلال می‌کنند که این اقدام‌ها با اصول منشور ملل متحد، به‌ویژه مواد ۱، ۲۴ و ۵۵، و نیز با تعهدات معاهداتی حقوق بشر در تعارض است. یافته‌ها نشان داد که پیامد اصلی تحریم‌ها بیش از همه متوجه مردم عادی است و محدودیت‌های اقتصادی و اجتماعی تحمیل شده به نقض گسترده حقوق بنیادین بشر منجر می‌گردد. مقاله بر این نکته تأکید دارد که تحریم‌های یکجانبه علیه ایران مصداق روشن نقض حقوق بشر بوده و می‌تواند مسئولیت بین‌المللی نهادهای ذی‌ربط را به همراه داشته باشد.

کاترمن (۲۰۱۵) در گزارشی برای «سرویس پژوهش کنگره آمریکا» به بررسی همه‌جانبه تحریم‌های اقتصادی علیه ایران پرداخته است. وی تاریخچه تحریم‌ها را از سال ۱۹۷۹ تا ۲۰۱۵ مرور می‌کند و ابعاد قانونی، اقتصادی و سیاسی آنها را تحلیل می‌نماید. یافته‌های گزارش نشان می‌دهد که تحریم‌ها با وجود اثرگذاری بر اقتصاد ایران و فشار بر بخش‌های مالی، نفتی و تجاری، در دستیابی به اهداف سیاسی آمریکا چندان موفق نبوده‌اند. کاترمن همچنین به انتقادهای بین‌المللی نسبت به آثار انسانی تحریم‌ها، از جمله بر حق سلامت و معیشت مردم ایران، اشاره می‌کند. این گزارش یکی از معتبرترین منابع سیاست‌گذاری در حوزه تحریم‌های ایران محسوب می‌شود و مبنای بسیاری از مطالعات بعدی بوده است.

مالونی و تکیه (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «موفقیت محدود تحریم‌های ایران» به ارزیابی کارآمدی این اقدامات پرداختند. نویسندگان با تحلیل سیاست خارجی ایالات متحده و واکنش‌های داخلی ایران، استدلال می‌کنند که تحریم‌ها اگرچه فشار اقتصادی قابل توجهی ایجاد کرده‌اند، اما در تغییر رفتار سیاسی ایران به‌ویژه در حوزه هسته‌ای چندان موفق نبوده‌اند. مقاله نشان می‌دهد که تحریم‌ها گاهی باعث تقویت انسجام داخلی و افزایش هزینه‌های سیاسی برای طرف تحریم‌کننده نیز می‌شوند. یافته‌های این پژوهش مشروعیت تحریم‌ها را از زاویه کارآمدی مورد سؤال قرار می‌دهد و بر لزوم راهکارهای دیپلماتیک در کنار ابزار اقتصادی تأکید دارد.

کوکابی‌ساغی (۲۰۱۸) در مقاله‌ای تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر حق سلامت مردم ایران را با استفاده از ابزار ارزیابی اثرات حقوق بشری بررسی کرده است. این مطالعه نشان می‌دهد که تحریم‌ها دسترسی ایران به داروهای حیاتی و تجهیزات پزشکی را محدود کرده و

بیماران خاص، کودکان و اطفال آسیب‌پذیر بیشترین آسیب را متحمل شده‌اند. مقاله تأکید می‌کند که چنین اقداماتی ناقض تعهدات بین‌المللی دولت‌های تحریم‌کننده در زمینه حقوق بشر است و به‌ویژه با اصول میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مغایرت دارد. این پژوهش از مهمترین آثار علمی در زمینه پیوند میان تحریم‌ها و حق بر سلامت در ایران محسوب می‌شود.

لائوداتی و پسران (۲۰۲۱) در مقاله‌ای تجربی به بررسی تأثیر تحریم‌ها بر اقتصاد ایران با استفاده از شاخص «شدت تحریم‌ها» مبتنی بر پوشش رسانه‌ای پرداخته‌اند. این مطالعه با بهره‌گیری از داده‌های کلان اقتصادی نشان می‌دهد که تحریم‌ها تأثیر منفی قابل توجهی بر رشد اقتصادی، تورم و اشتغال در ایران داشته‌اند. نویسندگان با تحلیل داده‌های خبری و اقتصادی نتیجه می‌گیرند که شدت تحریم‌ها ارتباط مستقیمی با نوسانات اقتصادی ایران دارد. این پژوهش نوآوری مهمی در روش‌شناسی مطالعات تحریم‌ها ارائه می‌دهد و نشان می‌دهد که تحریم‌ها علاوه بر فشار سیاسی، آثار اجتماعی و اقتصادی گسترده‌ای بر جامعه ایران داشته‌اند.

نوآوری این پژوهش در آن است که برخلاف بسیاری از مطالعات فارسی موجود که عمدتاً تحریم‌های یکجانبه و غیرمشروع ایالات متحده را از منظر سیاسی، اقتصادی یا حقوقی مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند، این تحقیق با تمرکز بر چارچوب مفهومی «رژیم تحریم‌ها» و با استفاده از عناصر درونی این رژیم (هنجارها، قواعد، رویه‌ها، فرآیندهای تصمیم‌گیری و مشروعیت) به تحلیل نقش قدرت‌های بزرگ در تضعیف ساختاری و نهادی آن می‌پردازد. در ادبیات فارسی، کمتر پژوهشی تلاش کرده است این موضوع را نه صرفاً به عنوان یک منازعه سیاسی، بلکه به عنوان پدیده‌ای قابل تبیین در چارچوب نظری رژیم‌های بین‌المللی صورت‌بندی کند. این رویکرد باعث می‌شود تضعیف رژیم تحریم‌ها از سطح توصیف صرف به سطح تحلیل نظام‌مند و نظری ارتقا یابد و درک عمیق‌تری از چگونگی فرسایش مشروعیت و انسجام این رژیم در اثر رفتار قدرت‌های بزرگ ارائه شود.

۳- چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش بر مبنای مفهوم «رژیم تحریم‌ها» شکل گرفته است. رژیم تحریم‌ها به عنوان یک رژیم بین‌المللی، مجموعه‌ای از اصول، هنجارها، قواعد و رویه‌های تصمیم‌گیری است که رفتار دولت‌ها را در زمینه اعمال اقدامات غیرنظامی و محدودکننده اقتصادی تنظیم می‌کند. مشروعیت این رژیم بر پایه چندجانبه‌گرایی، نقش محوری شورای امنیت سازمان ملل متحد و رعایت هنجارهای بین‌المللی استوار است. فهم این رژیم و سازوکارهای درونی آن، برای تحلیل روندهای تضعیف و فرسایش آن توسط قدرت‌های

بزرگ حیاتی است. از آنجا که تحریم‌ها امروزه به یکی از ابزارهای اصلی سیاست بین‌الملل تبدیل شده‌اند، بررسی این پدیده در قالب چارچوبی منسجم و نظری می‌تواند امکان تحلیل دقیق‌تر تغییرات ساختاری و مشروعیتی در نظام بین‌الملل را فراهم کند. بر همین اساس، سه بُعد اصلی رژیم تحریم‌ها-شکل‌گیری مفهومی، هنجارسازی و نهادینه‌سازی، و ساختار نهادی و کارکردها-مبنای این چارچوب نظری را تشکیل می‌دهند.

۳-۱ شکل‌گیری و مبانی مفهومی رژیم حقوقی تحریم‌ها

رژیم تحریم‌ها در نظم بین‌المللی معاصر، محصول فرایند تاریخی هنجارسازی جهانی و حقوقی‌سازی ابزارهای قهری غیرنظامی است. این رژیم از دل تحولات قرن بیستم و به‌ویژه پس از تأسیس سازمان ملل متحد در ۱۹۴۵ برآمد و ماده ۴۱ منشور ملل متحد مبنای حقوقی آن را فراهم کرد. این ماده به شورای امنیت اجازه می‌دهد برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی اقداماتی غیرنظامی از جمله تحریم‌های اقتصادی، مسافرتی، بانکی و تسلیحاتی را اتخاذ کند. (United Nations Charter, Art. 41 به این ترتیب، تحریم‌ها برای نخستین بار در حقوق بین‌الملل به عنوان ابزار نهادمند امنیت جمعی تثبیت شدند. افزون بر این، تحریم‌ها به واسطه نظام‌های حقوق بشر و حقوق بشردوستانه نیز محدود می‌شوند؛ به گونه‌ای که حتی تحریم‌های شورای امنیت باید با تعهدات بنیادین دولت‌ها در زمینه حقوق بشر سازگار باشند، چنان‌که رأی «کادی» در دیوان دادگستری اتحادیه اروپا و تصویب قطعنامه ۲۶۶۴ در سال ۲۰۲۲ بر استثنائات بشردوستانه تأکید داشتند (UN Security Council Resolution 2664, 2022).

مفهوم رژیم تحریم‌ها، از نظر تاریخی، ادامه‌ی منطقی رژیم‌های ممنوعیت جهانی است که در قرن نوزدهم و بیستم شکل گرفتند؛ از جمله رژیم‌های جهانی مبارزه با برده‌داری، دزدی دریایی و قاچاق مواد مخدر. این رژیم‌ها بر پایه یک فرایند دوگانه بنا شده‌اند: نخست، شکل‌گیری هنجارهای بین‌المللی علیه رفتارهای خاص، و دوم، نهادینه‌سازی سازوکارهای اجرایی برای اعمال این هنجارها (Nadelmann, 1990:480). در واقع، رژیم تحریم‌ها بازتاب پیوند میان سیاست قدرت و هنجارهای حقوقی است؛ به این معنا که از یک‌سو به عنوان ابزار تأمین صلح و امنیت جمعی معرفی می‌شوند و از سوی دیگر، محصول و حامل روابط قدرت در نظام بین‌الملل‌اند.

پیشینه تاریخی این الگو را می‌توان در جنبش‌های ممنوعیت اجتماعی و اخلاقی قرن نوزدهم، به‌ویژه جنبش‌های ضد الکل در ایالات متحده و اروپا دید. این جنبش‌ها با تکیه بر فشار اجتماعی و اخلاقی، ساختارهای قانونی سختگیرانه‌ای را پدید آوردند که در نهایت به سیاست‌های فراگیر ممنوعیت منجر شد (Krou, 1925:817; Rorabaugh,)

(2018:409) این تجربه نشان داد که ممنوعیت زمانی به یک رژیم قدرتمند تبدیل می‌شود که از سطح هنجاری به سطح حقوقی و نهادی منتقل شود. در سطح بین‌المللی نیز همین منطقی موجب شد تحریم‌ها به جای ابزاری صرفاً سیاسی، به بخشی از معماری نهادمند نظم جهانی تبدیل شوند.

۳-۲ پویایی‌های هنجارسازی و نهادینه‌سازی رژیم تحریم‌ها

رژیم تحریم‌ها در طول چند دهه گذشته از یک ابزار واکنشی موردی به یک سازوکار نهادینه‌شده تبدیل شده است. این فرایند با تثبیت نقش شورای امنیت به عنوان مرجع تصمیم‌گیر آغاز شد. پس از آن، تحریم‌ها به صورت گسترده‌ای در پاسخ به بحران‌های بین‌المللی به کار گرفته شدند و به تدریج مجموعه‌ای از رویه‌ها و نهادهای تخصصی برای نظارت و اجرا شکل گرفت. کمیته‌های تحریم سازمان ملل و گروه‌های کارشناسی نظارتی، چارچوبی رسمی و باثبات برای نظارت بر تحریم‌ها فراهم کردند (United Nations Security Council, 2022).

هنجارسازی تحریم‌ها با گسترش مفاهیم تهدید علیه صلح و امنیت بین‌المللی همراه بود؛ به نحوی که رفتارهایی مانند تجاوز نظامی، حمایت از تروریسم و نقض شدید حقوق بشر به عنوان مصادیق تهدید شناخته شدند. از این رو، اعمال تحریم‌ها از نظر هنجاری نه تنها قابل توجیه بلکه مطلوب قلمداد شد. افزون بر این، تحریم‌ها با سه سطح مشروعیت همراه شدند: مشروعیت حقوقی مبتنی بر منشور ملل متحد، مشروعیت سیاسی بر پایه اجماع یا عدم مخالفت گسترده دولت‌ها، و مشروعیت اخلاقی بر مبنای روایت‌های مسلط بین‌المللی (Nadelmann, 1990:489). این سه سطح مشروعیت، تحریم‌ها را از یک ابزار موقتی به یک رژیم پایدار تبدیل کرد.

هم‌زمان، تحول در نظام مالی جهانی و وابستگی فزاینده اقتصاد کشورها به سازوکارهای تراکنش‌های بین‌المللی، باعث شد تحریم‌ها کارایی و اثرگذاری بی‌سابقه‌ای پیدا کنند. بانک‌های بین‌المللی، شرکت‌های بیمه، و سامانه‌های پرداخت جهانی مانند شبکه‌های دلاری، عملاً به بازوهای اجرایی این رژیم تبدیل شدند. همچنین توسعه تحریم‌های مالی، بانکی و فناوری باعث شد این رژیم از محدوده سنتی تحریم‌های کالایی فراتر رود و به ساختار پیچیده‌ای بدل شود که بر تمامی سطوح مبادلات بین‌المللی تأثیر می‌گذارد (United Nations Charter, Art. 41).

رژیم تحریم‌ها افزون بر جنبه هنجاری و نهادی، با ساختار قدرت بین‌المللی پیوند خورده است. بسیاری از پژوهشگران از جمله نادلمن نشان داده‌اند که رژیم‌های ممنوعیت جهانی غالباً بازتاب منافع قدرت‌های مسلط هستند و این قدرت‌ها با ابزارسازی از هنجارهای

بین‌المللی، موقعیت خود را تحکیم می‌کنند (Nadelmann, 1990:496). در عمل، این واقعیت باعث می‌شود تحریم‌ها گرچه از نظر حقوقی واجد مشروعیت بین‌المللی‌اند، اما نحوه تفسیر و اجرای آن‌ها به شدت تحت تأثیر روابط ژئوپلیتیکی قرار گیرد. این امر در تحریم‌های فراسرزمینی به‌ویژه بارز است؛ تحریم‌هایی که فراتر از صلاحیت سرزمینی کشورها عمل می‌کنند و شرکت‌ها و اتباع کشورهای ثالث را نیز مشمول می‌سازند. این نوع تحریم‌ها اغلب با اصول صلاحیت سرزمینی و عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها تعارض پیدا می‌کنند و مشروعیت آن‌ها محل مناقشه حقوقی است (WTO, Russia-Transit, 2019).

۳-۳ ساختار نهادی و کارکردهای رژیم تحریم‌ها

رژیم تحریم‌ها از نظر ساختار نهادی بر سه ستون استوار است: بستر حقوقی و هنجاری منشور ملل متحد، نهادهای تصمیم‌گیر و سازوکارهای اجرایی و نظارتی. ماده ۴۱ منشور ملل متحد مهمترین مبنای حقوقی است که اقدامات غیرنظامی را در اختیار شورای امنیت قرار می‌دهد و از این طریق، تحریم‌ها را به یک ابزار الزام‌آور حقوقی تبدیل می‌کند. نهاد اصلی تصمیم‌گیر شورای امنیت است، اما سازمان‌های منطقه‌ای نیز در چارچوب یا در حاشیه نظام ملل متحد ابزارهای تحریمی خود را توسعه داده‌اند. سازوکارهای اجرایی و نظارتی نیز شامل کمیته‌های تحریم، گروه‌های کارشناسی، و همکاری نظام مالی و بانکی جهانی در شناسایی و مسدودسازی دارایی‌ها و مبادلات تحریمی هستند. از نظر کارکردی، تحریم‌ها در سه سطح قابل تحلیل‌اند. نخست، کارکرد بازدارنده یا تنبیهی دارند و برای ممانعت از رفتارهایی که تهدید علیه صلح تلقی می‌شوند اعمال می‌گردند. دوم، ابزار فشار سیاسی‌اند و در مذاکرات و بحران‌های بین‌المللی به عنوان اهرم چانه‌زنی عمل می‌کنند. سوم، کارکرد نمادین دارند و به تثبیت هنجارهای مسلط در نظام بین‌الملل کمک می‌کنند. این سه کارکرد باعث شده است تحریم‌ها به یکی از پرکاربردترین و مؤثرترین ابزارهای سیاست بین‌الملل تبدیل شوند (Nadelmann, 1990:506).

افزون بر این، تحریم‌ها در چارچوب سازمان تجارت جهانی نیز با قواعد تجارت آزاد در تعامل قرار دارند. ماده XXI موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) استثنای امنیت ملی را برای اقدامات تجاری فراهم می‌کند، اما رأی هیئت حل اختلاف در پرونده Russia-Transit تصریح کرد که این استثنا مطلق نیست و اعمال آن باید با حسن نیت همراه باشد (WTO, DS512, 2019). این امر نشان می‌دهد که رژیم تحریم‌ها حتی در حوزه اقتصاد بین‌الملل نیز با قواعد الزام‌آور بین‌المللی در تعامل و گاه در تنش است.

رژیم تحریم‌ها همچنین از منظر هنجاری، ادامه‌دهنده سنت تاریخی ممنوعیت‌ها در سطح اجتماعی و ملی است. همان‌طور که (Kroust (1925) و (Rorabaugh (2018) نشان می‌دهند، جنبش‌های ممنوعیت داخلی زمانی به سیاست پایدار تبدیل شدند که به سطح نهادی ارتقا یافتند. در نظام بین‌الملل نیز همین منطبق برقرار است: تحریم‌ها زمانی بیشترین اثر را دارند که از پشتیبانی حقوقی و نهادی برخوردار باشند و با نظم قدرت بین‌المللی هم‌راستا شوند. این امر باعث شده است رژیم تحریم‌ها در دهه‌های اخیر از یک ابزار فرعی به یکی از ستون‌های اصلی سیاست بین‌الملل تبدیل شود.

در مجموع، رژیم تحریم‌ها یک رژیم هنجاری-حقوقی ساخت یافته است که ریشه‌های تاریخی آن در رژیم‌های ممنوعیت اجتماعی نهفته است، مبانی مشروعیت حقوقی آن در منشور ملل متحد و قواعد تجارت جهانی تثبیت شده است، و ساختار نهادی آن متکی بر شبکه‌ای از نهادهای بین‌المللی و مالی است. این رژیم امروز یکی از مؤلفه‌های اصلی نظم بین‌الملل محسوب می‌شود و تحلیل آن به‌عنوان چارچوب نظری برای پژوهش‌های سیاست بین‌الملل ضروری است (Nadelmann, 1990:510; Kroust, 1925:826; Rorabaugh, 2018:416; United Nations Charter, Art. 41; WTO DS512, 2019; ICJ, 2018).

۴- تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده علیه ایران (۱۹۷۹ تا امروز)

تحریم‌های یکجانبه خزانه داری آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران یکی از طولانی‌ترین و پیچیده‌ترین رژیم‌های تحریمی معاصر به شمار می‌آید. این تحریم‌ها از زمان پیروزی انقلاب اسلامی و بحران گروگان‌گیری سال ۱۹۷۹ آغاز شد و در طول بیش از چهار دهه، به شکل مرحله‌ای، تدریجی و هدفمند گسترش یافته‌اند. در هر دوره تاریخی، اهداف و ابزارهای تحریم متفاوت بوده است؛ از مسدودسازی دارایی‌ها و محدودیت‌های تجاری در سال‌های ابتدایی تا تحریم‌های مالی و بانکی گسترده در دهه‌های بعد و در نهایت، اعمال تحریم‌های ثانویه با اثرگذاری جهانی. این روند را می‌توان در چهار مرحله اصلی تاریخی دسته‌بندی کرد.

۴-۱ موج نخست تحریم‌ها: ۱۹۷۹ تا دهه ۱۹۸۰ - آغاز الگوی ساختاری تحریم

مرحله اول تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران به سال‌های ابتدایی پس از انقلاب اسلامی و بحران گروگان‌گیری بازمی‌گردد. در نوامبر ۱۹۷۹، دولت آمریکا دارایی‌های ایران را مسدود کرد؛ اقدامی که نقطه آغاز اعمال فشار اقتصادی به عنوان سیاست خارجی بود. این تحریم‌ها در قالب اختیارات اضطراری رئیس‌جمهور آمریکا و تحت قانون اختیارات

اقتصادی در شرایط اضطراری بین‌المللی اعمال شد و از همان ابتدا ماهیتی بلندمدت یافت.) (Fayazmanesh, 2003: 232).

هدف اصلی این اقدامات، افزایش فشار اقتصادی بر ایران برای آزادی گروگان‌ها و مهار نظام سیاسی جدید بود. اما پیامد عملی آن تثبیت الگویی بود که در دهه‌های بعد بازتولید شد: تبدیل تحریم‌ها از یک ابزار تاکتیکی به یک سازوکار استراتژیک برای مهار بلندمدت. این موج نخست، بدون مجوز شورای امنیت سازمان ملل متحد و کاملاً یکجانبه اعمال شد و به آمریکا امکان داد بدون ورود به درگیری نظامی مستقیم، فشار ساختاری بر اقتصاد ایران وارد کند (Menkes, 2019: 71). این الگو در دهه‌های بعدی علیه کشورهای دیگر نظیر کوبا، عراق و ونزوئلا نیز تکرار شد.

در این دوره، آمریکا با استفاده از اختیارات اضطراری، نهادسازی داخلی و بهره‌گیری از قدرت دلار توانست چارچوب تحریمی نسبتاً باثباتی ایجاد کند که حتی تغییر دولت‌ها نیز آن را متوقف نکرد. این تحریم‌ها تأثیر عمیقی بر الگوی تصمیم‌گیری اقتصادی ایران گذاشتند و سیاست‌های مقابله‌ای بلندمدت را شکل دادند (Fayazmanesh, 2003: 238).

۴-۲ موج دوم تحریم‌ها: دهه ۱۹۹۰ - فراسرزمینی شدن تحریم‌ها و قانون داماتو

مرحله دوم تحریم‌های آمریکا علیه ایران با تصویب قانون تحریم‌های ایران و لیبی در سال ۱۹۹۶، معروف به قانون داماتو، آغاز شد. این قانون نقطه عطفی در ساختاری شدن تحریم‌ها به شمار می‌رفت و برای نخستین بار دامنه تحریم‌ها را به صورت فراسرزمینی گسترش داد (Torbat, 2005: 417; Menkes, 2019: 70). هر شرکت خارجی که بیش از ۲۰ میلیون دلار در پروژه‌های نفت و گاز ایران سرمایه‌گذاری می‌کرد، با مجازات‌های مالی و محدودیت‌های بازار آمریکا مواجه می‌شد.

هدف اعلامی این مرحله، تضعیف درآمدهای نفتی ایران و محدود کردن توان این کشور برای سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های انرژی بود. اما در عمل، این اقدام نوعی تهدید ساختاری علیه تعاملات اقتصادی مشروع با ایران محسوب می‌شد و بسیاری از شرکت‌های اروپایی و آسیایی را تحت تأثیر قرار داد. این دوره نشان داد آمریکا چگونه می‌تواند از قدرت ساختاری خود در نظام مالی و تجاری جهانی برای اعمال سیاست‌های فراسرزمینی بهره‌گیرد.

تحریم‌های دهه ۱۹۹۰ همچنین مرحله‌ای بودند که در آن سیاست مهار بلندمدت ایران در قالب حقوقی و نهادی تثبیت شد. ایالات متحده با بهره‌گیری از ساختار مالی جهانی و

اعمال فشار بر شرکای اقتصادی ایران، توانست محدودیت‌های گسترده‌ای را بر بخش‌های حیاتی اقتصاد ایران تحمیل کند. بسیاری از تحلیلگران از این دوره به عنوان زمانی یاد می‌کنند که تحریم‌ها از حالت واکنشی به «راهبردی» تبدیل شدند (Katzman, 2001:5).

۳-۴ موج سوم تحریم‌ها: ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۵ - مناقشه هسته‌ای و تحریم‌های چندلایه

مرحله سوم تحریم‌ها به طور مستقیم با مناقشه هسته‌ای ایران و تصویب مجموعه‌ای از قطعنامه‌های الزام‌آور شورای امنیت در سال ۲۰۰۶ آغاز شد. این قطعنامه‌ها زمینه حقوقی برای گسترش تحریم‌های چندجانبه را فراهم کردند، اما ایالات متحده به طور هم‌زمان تحریم‌های یکجانبه خود را نیز به شدت گسترش داد. تحریم‌های آمریکا در این دوره از حوزه انرژی و تجارت فراتر رفتند و حوزه‌های بانکی، مالی، بیمه‌ای، حمل‌ونقل، کشتیرانی، پتروشیمی و حتی دارویی را دربرگرفتند. این اقدامات با استفاده از ابزارهایی چون «تحریم‌های ثانویه» علیه بانک‌ها و شرکت‌های خارجی اعمال می‌شد تا ایران به طور کامل از نظام مالی جهانی کنار گذاشته شود. اوج این اقدامات تحریم بانک مرکزی ایران و قطع دسترسی ایران به سوئیفت در سال ۲۰۱۲ بود که آثار گسترده‌ای بر مبادلات مالی ایران برجای گذاشت (GAO, 2013).

این موج از تحریم‌ها نه تنها گسترده‌ترین بلکه سازمان‌یافته‌ترین دوره اعمال تحریم‌ها علیه ایران بود. ساختار تحریم‌ها در این مرحله چندلایه شد: از یک سو تحریم‌های یکجانبه آمریکا، از سوی دیگر تحریم‌های چندجانبه شورای امنیت، و در کنار آن، تحریم‌های اتحادیه اروپا که همسو با سیاست واشنگتن اعمال می‌شدند. در این مرحله، فشار اقتصادی به سطح بی‌سابقه‌ای رسید و بسیاری از بخش‌های اقتصاد ایران تحت تأثیر مستقیم قرار گرفت. این اقدامات در نهایت بستر سیاسی توافق هسته‌ای ۲۰۱۵ (برجام) را فراهم کردند.

۴-۴ موج چهارم تحریم‌ها: ۲۰۱۸ تا امروز - سیاست فشار حداکثری

مرحله چهارم تحریم‌ها با خروج آمریکا از برجام در مه ۲۰۱۸ و بازگرداندن همه تحریم‌های تعلیق‌شده آغاز شد. دولت وقت آمریکا در قالب سیاست «فشار حداکثری»، شدیدترین مجموعه تحریم‌ها را علیه ایران اعمال کرد. این تحریم‌ها نه تنها تمامی بخش‌های اقتصادی از جمله نفت، انرژی، بانک مرکزی، کشتیرانی، بیمه و هواپیمایی را دربر

می‌گرفت، بلکه به طور مستقیم شخصیت‌های حقیقی و حقوقی مرتبط با بخش‌های کلیدی اقتصاد ایران را هدف قرار داد (Dashti et al., 2020: 160). تحریم‌های ثانویه در این مرحله شدت بیشتری یافتند و شرکت‌ها و بانک‌های خارجی که با ایران تعامل داشتند، با خطر قطع دسترسی به بازار آمریکا مواجه شدند. این سیاست عملاً به انزوای کامل مالی ایران در سطح جهانی منجر شد و حتی کانال‌های بشردوستانه نیز به دلیل ترس از تحریم‌ها با اختلال مواجه شدند. برخلاف دوره‌های پیشین، این بار هدف اعلامی نه مهار بخشی از برنامه‌های ایران بلکه «تغییر رفتار بنیادین» در سیاست خارجی و امنیتی ایران بود.

با روی کار آمدن دولت جدید آمریکا در ۲۰۲۱، برخی لحن‌ها در سطح سیاسی تغییر کرد، اما ساختار اصلی تحریم‌ها حفظ شد و بخش عمده‌ای از آن‌ها همچنان برقرار است. در نتیجه، رژیم تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران به یک ساختار پایدار و چندوجهی تبدیل شده که صرفاً به تصمیمات یک دولت خاص محدود نیست و در درون ساختار حقوقی و نهادی سیاست خارجی ایالات متحده نهادینه شده است (U.S. Department of the Treasury, 2021; U.S. Department of State, 2021).

۵- شاخص‌ها و شواهد تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها در قبال ایران

یکی از مهمترین محورهای تحلیلی برای فهم تحولات اخیر در نظام بین‌الملل، بررسی روندهای تضعیف «رژیم حقوقی تحریم‌ها» است. رژیم تحریم‌ها در ابتدا به عنوان سازوکاری چندجانبه و مبتنی بر حقوق بین‌الملل طراحی شد تا امکان اعمال فشار اقتصادی و سیاسی بر ناقضان صلح و امنیت بین‌المللی فراهم شود. اما در دهه‌های اخیر، قدرت‌های بزرگ به ویژه ایالات متحده آمریکا با بهره‌گیری از موقعیت ساختاری خود در نظام مالی و اقتصادی جهانی، زمینه فرسایش این رژیم را فراهم کرده‌اند. برای فهم نظام‌مند این روند، تعریف و استخراج «شاخص‌ها و شواهد تضعیف رژیم» امری ضروری است؛ چراکه بدون شاخص‌های روشن، ارزیابی این پدیده از سطح توصیفی فراتر نخواهد رفت. در ادامه، مهمترین شاخص‌ها و شواهد تضعیف رژیم تحریم‌ها در پنج محور اصلی بررسی می‌شوند.

۵-۱ گسترش اقدامات یکجانبه و خروج از چندجانبه‌گرایی

یکی از شاخص‌های بنیادین تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها، افزایش اقدامات یکجانبه توسط قدرت‌های بزرگ و به ویژه ایالات متحده است. رژیم تحریم‌ها در طراحی اولیه خود بر مبنای مشروعیت چندجانبه در چارچوب ملل متحد استوار بود و شورای امنیت تنها نهاد تصمیم‌گیرنده برای اعمال تحریم‌های الزام‌آور تلقی می‌شد. اما از دهه ۱۹۹۰ به بعد، ایالات متحده با اتکا به توان مالی و نظامی خود، سازوکارهای تحریم یکجانبه را توسعه داد

(Fayazmanesh, 2003:235) این روند با تصویب قوانین تحریمی نظیر «قانون تحریم‌های ایران و لیبی» در سال ۱۹۹۶، معروف به «قانون داماتو» شدت گرفت. در این مرحله، آمریکا تحریم‌هایی را خارج از شورای امنیت اعمال کرد که الزام‌آور بودن آنها نه از طریق قواعد حقوق بین‌الملل، بلکه از طریق قدرت ساختاری اقتصادی آن کشور بر نظام مالی جهانی به دست می‌آمد (Torbat, 2005:415). این امر یک تغییر الگوی اساسی بود: رژیم تحریم‌ها از یک سازوکار مبتنی بر مشروعیت چندجانبه به یک نظام قدرت‌محور و یکجانبه تغییر جهت داد. نمونه بارز این روند، اعمال تحریم‌های یکجانبه آمریکا پس از خروج از برجام در سال ۲۰۱۸ بود؛ اقدامی که در تعارض آشکار با قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت قرار داشت (Dashti et al., 2020:149-156).

از منظر شاخصی، می‌توان گفت هرچه نسبت تحریم‌های یکجانبه به تحریم‌های شورای امنیت بیشتر شود، میزان تضعیف رژیم چندجانبه تحریم‌ها افزایش می‌یابد. در عمل، از ابتدای دهه ۲۰۰۰ تاکنون، بیش از ۷۰ درصد اقدامات تحریمی علیه کشورها بدون پشتوانه شورای امنیت صورت گرفته است. این افزایش تحریم‌های خارج از نظام سازمان ملل، یکی از شاخص‌های بارز تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌هاست؛ زیرا مبنای حقوقی آن را از مشروعیت جمعی به اراده سیاسی قدرت‌های بزرگ منتقل می‌کند.

۵-۲ فراسرزمینی شدن تحریم‌ها و تضعیف اصل صلاحیت سرزمینی

شاخص دوم، فراسرزمینی شدن تحریم‌ها است؛ به این معنا که کشور تحریم‌کننده نه تنها اتباع و شرکت‌های خود، بلکه اتباع و شرکت‌های کشورهای ثالث را نیز هدف قرار می‌دهد. این نوع تحریم‌ها، به‌ویژه از سوی ایالات متحده، از دهه ۱۹۹۰ به بعد رواج یافت و مصداق روشن نقض اصل صلاحیت سرزمینی در حقوق بین‌الملل به شمار می‌رود (Hufbauer et al., 2007).

نمونه کلاسیک این روند، تحریم‌های فراسرزمینی ایالات متحده علیه شرکت‌های اروپایی بود که در پروژه‌های انرژی ایران سرمایه‌گذاری می‌کردند. این شرکت‌ها صرفاً به این دلیل که با ایران همکاری داشتند، از دسترسی به بازار مالی و بانکی آمریکا محروم می‌شدند (Carter & Farha, 2013). این اقدام عملاً نوعی انتقال قهری صلاحیت از یک دولت به دولت دیگر بود.

شاخص فراسرزمینی شدن نه تنها بیانگر تضعیف رژیم تحریم‌ها، بلکه نشانگر بازنویسی قواعد بازی توسط قدرت‌های بزرگ است. این روند با تحریم بانک مرکزی ایران و حذف دسترسی ایران به شبکه پرداخت بین‌المللی SWIFT در سال ۲۰۱۲ به اوج خود

رسید (Gordon, 2013:320). چنین اقداماتی عملاً باعث شد تحریم‌های یکجانبه آمریکا به یک نظام تحریمی شبه‌جهانی تبدیل شود، حتی بدون تصویب شورای امنیت. این روند با واکنش دیگر قدرت‌ها نیز مواجه شد؛ برای مثال، اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۶ و سپس در ۲۰۱۸ «قانون مسدودساز» را تصویب کرد تا از شرکت‌های اروپایی در برابر تبعات تحریم‌های فراسرزمینی آمریکا محافظت کند. با وجود این، به دلیل وابستگی نظام مالی اروپا به دلار، این تلاش‌ها تأثیر محدودی داشت (Ortela, 2010:52; Eckert, 2020:89). گسترش تحریم‌های فراسرزمینی و اعمال فشار اقتصادی بر بازیگران ثالث، یکی از شاخص‌های کلیدی تضعیف رژیم تحریم‌هاست، چراکه قواعد مبتنی بر صلاحیت سرزمینی و حاکمیت ملی را نادیده می‌گیرد و مشروعیت چندجانبه را به اراده یک‌جانبه تبدیل می‌کند.

۳-۵ تضعیف مکانیسم‌های چندجانبه حل اختلاف و نادیده گرفتن نهادهای بین‌المللی

شاخص سوم تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها، بی‌اعتنایی قدرت‌های بزرگ به مکانیسم‌های چندجانبه حل اختلاف و آرای نهادهای بین‌المللی است. رژیم تحریم‌ها در طراحی خود با نهادهایی مانند سازمان تجارت جهانی و دیوان بین‌المللی دادگستری ارتباط ساختاری دارد و در صورت تعارض با تعهدات تجاری و حقوقی، این نهادها باید نقش تعدیل‌کننده داشته باشند. اما در عمل، قدرت‌های بزرگ، به ویژه ایالات متحده، بارها آرای این نهادها را نادیده گرفته‌اند (Menkes, 2019:72).

نمونه بارز این موضوع رأی هیئت رسیدگی سازمان تجارت جهانی در پرونده روسیه-ترانزیت (WTO, DS512, 2019) است. این پرونده تصریح کرد که استثنای امنیت ملی ماده XXI موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) کاملاً خودقضات‌گر نیست و دولت‌ها موظفند آن را با حسن نیت اعمال کنند. با این حال، آمریکا در موارد متعدد از همین استثناء برای توجیه تحریم‌های خود استفاده کرده و عملاً مکانیسم نظارتی WTO را بی‌اثر کرده است (Torbat, 2005:416).

در حوزه حقوق بین‌الملل عمومی نیز رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده «نقض معاهده مودت ۱۹۵۵» میان ایران و آمریکا در سال ۲۰۱۸ مثال‌زدنی است. دیوان آمریکا را ملزم کرد تا مانع تأمین اقلام بشردوستانه نشود (ICJ, 2018). اما ایالات متحده نه تنها به اجرای این رأی تن نداد، بلکه تحریم‌های ثانویه را تشدید کرد. این بی‌اعتنایی آشکار به احکام نهادهای بین‌المللی، شاخصی روشن از تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌هاست، زیرا

نشان می‌دهد نظام نظارتی و تعهدات الزام‌آور در برابر قدرت‌های بزرگ کارایی خود را از دست داده است.

از منظر ساختاری، هرچه بی‌اعتنایی به آرای نهادهای بین‌المللی بیشتر شود، قدرت هنجاری رژیم تحریم‌ها کاهش می‌یابد و جای آن را قدرت یکجانبه می‌گیرد (Dashti et al., 2020:162). این امر نه تنها مشروعیت رژیم تحریم‌ها را زیر سؤال می‌برد، بلکه موجب تضعیف کارکردی نهادهای چندجانبه می‌شود.

۵-۴ تضعیف استثنائات بشردوستانه و افزایش آثار انسانی تحریم‌ها

شاخص چهارم تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها، بی‌اثر شدن استثنائات بشردوستانه است. رژیم تحریم‌ها طبق حقوق بین‌الملل مکلف است استثنائات بشردوستانه را رعایت کند تا دسترسی مردم کشور هدف به دارو، غذا، خدمات بهداشتی و کالاهای اساسی مسدود نشود (United Nations Security Council Resolution 2664, 2022). این حال، در عمل، تحریم‌های گسترده آمریکا علیه کشورهای مختلف از جمله ایران، ونزوئلا و کوبا نشان می‌دهد که این استثنائات بیشتر جنبه نمادین دارند تا عملی.

در پرونده ایران، اگرچه آمریکا مدعی وجود استثنائات بشردوستانه بود، اما تحریم‌های بانکی و مالی به گونه‌ای طراحی شده بودند که عملاً کانال‌های مالی برای واردات دارو و تجهیزات پزشکی مسدود شدند. این وضعیت حتی از سوی نهادهای بین‌المللی حقوق بشری نیز به عنوان نقض حق سلامت و حیات ارزیابی شد. ناتوانی رژیم تحریم‌ها در تضمین اجرای مؤثر استثنائات بشردوستانه، نشانه‌ای از تضعیف ماهیت حقوقی آن است. زیرا یکی از پایه‌های مشروعیت رژیم تحریم‌ها تمایز میان «حکومت» و «مردم» و عدم آسیب‌رسانی به گروه‌های غیرنظامی است. وقتی این تمایز در اجرا از بین می‌رود، رژیم تحریم‌ها از یک ابزار مشروع به ابزاری تنبیهی و فراحقوقی تبدیل می‌شود. شاخص کمی این موضوع در تعداد فزاینده گزارش‌های نهادهای بین‌المللی درباره آثار انسانی تحریم‌ها و محدودیت در انتقال دارو و کالاهای اساسی قابل مشاهده است (Hufbauer et al., 2007).

۵-۵ ایجاد رژیم تحریمی موازی و چندلایه خارج از نظام سازمان ملل

آخرین شاخص مهم تضعیف رژیم تحریم‌ها، ایجاد نظام‌های تحریمی موازی و چندلایه خارج از چارچوب سازمان ملل است. ایالات متحده و برخی متحدانش با ایجاد رژیم‌های تحریمی مستقل، عملاً سازوکار اصلی شورای امنیت را دور می‌زنند. این رژیم‌های تحریمی در مواردی با تحریم‌های سازمان ملل هم‌پوشانی دارند، اما در بسیاری موارد گسترده‌تر و سختگیرانه‌ترند (Cortright & Lopez, 2000:35).

برای مثال، پس از تصویب قطعنامه‌های شورای امنیت در خصوص برنامه هسته‌ای ایران (۲۰۰۶ تا ۲۰۱۵)، آمریکا علاوه بر اجرای آن تحریم‌ها، مجموعه‌ای گسترده‌تر از محدودیت‌ها را نیز اعمال کرد که به مراتب فراتر از الزامات شورای امنیت بود. این اقدامات، به ویژه در حوزه‌های بانکی، بیمه‌ای و حمل‌ونقل، عملاً به تحریم‌های سازمان ملل اولویت داد و نقش شورای امنیت را به حاشیه راند. (Portela, 2010).

چنین روندی باعث ایجاد نوعی «چندگانگی در رژیم تحریم‌ها» شده است. در این وضعیت، نظام تحریم سازمان ملل به تدریج کارکرد مرکزی خود را از دست می‌دهد و رژیم‌های تحریمی قدرت‌های بزرگ جایگزین آن می‌شوند. این چندگانگی باعث تضعیف انسجام، مشروعیت و شفافیت رژیم تحریم‌ها می‌شود و کشورهای هدف را با ساختار پیچیده‌ای از محدودیت‌های قانونی و غیرقانونی مواجه می‌سازد (Drezner, 2011; Eckert, 2020:93).

تعداد تحریم‌های فراسازمانی پس از سال ۲۰۱۰ مشاهده کرد؛ روندی که به ویژه پس از ۲۰۱۸ شدت گرفت.

۶- انطباق تئوریک

رژیم تحریم‌ها به عنوان یک «رژیم بین‌المللی» مجموعه‌ای از اصول، هنجارها، قواعد و رویه‌های نهادی است که رفتار دولت‌ها را در حوزه اعمال اقدامات غیرنظامی و محدودکننده اقتصادی تنظیم می‌کند. اساس این رژیم بر مشروعیت چندجانبه و نقش محوری شورای امنیت سازمان ملل متحد استوار است. بر مبنای این رژیم، اعمال تحریم‌ها تنها زمانی از مشروعیت کامل برخوردار است که در چارچوب منشور سازمان ملل و طبق ماده ۴۱ آن انجام شود. این ماده به شورای امنیت اجازه می‌دهد برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی اقداماتی غیرنظامی را به صورت هماهنگ اتخاذ کند. در نتیجه، مشروعیت، شفافیت و انسجام، سه مؤلفه اصلی رژیم تحریم‌ها محسوب می‌شوند.

انطباق تئوریک موضوع تحقیق با رژیم تحریم‌ها در این است که پدیده تضعیف رژیم را می‌توان مستقیماً از زاویه عناصر درونی این رژیم تحلیل کرد. نخستین عنصر، هنجارها و اصول بنیادین است. این هنجارها بر چندجانبه‌گرایی، اجماع بین‌المللی، و تفکیک میان دولت‌ها و مردم تأکید دارند. هرگاه این هنجارها با اقدامات یکجانبه قدرت‌های بزرگ نادیده گرفته شوند، رژیم تحریم‌ها از درون تضعیف می‌شود، زیرا بنیان هنجاری آن فرو می‌ریزد.

دومین عنصر، قواعد و رویه‌های الزام‌آور است. رژیم تحریم‌ها سازوکاری نهادمند دارد که از طریق آن تصمیم‌گیری، اجرا و نظارت صورت می‌گیرد. نادیده گرفتن این سازوکارها از

طریق تحریم‌های خارج از نظام سازمان ملل و تحمیل محدودیت‌های اقتصادی بدون تصویب شورای امنیت، نشانه روشنی از فرسایش قواعد این رژیم است. تحریم‌های فراسرزمینی، نمونه‌ای از این تخطی از قواعد هستند؛ زیرا بدون اجماع بین‌المللی و صرفاً با تکیه بر قدرت اقتصادی یک دولت اعمال می‌شوند و سایر بازیگران را به تبعیت وادار می‌کنند.

سومین عنصر، فرآیندهای تصمیم‌گیری مشروع است. در رژیم تحریم‌ها، تصمیم‌گیری باید در نهادهای رسمی چندجانبه و بر پایه فرایندهای مشخص و شفاف صورت گیرد. زمانی که این تصمیم‌گیری‌ها در خارج از ساختار شورای امنیت انجام می‌شود و قدرت‌های بزرگ به‌طور یکجانبه رژیم‌های تحریمی مستقل ایجاد می‌کنند، انسجام نهادی رژیم اصلی کاهش می‌یابد و شاهد شکل‌گیری نظام‌های موازی می‌شویم. این امر به تدریج کارکرد شورای امنیت را تضعیف و وزن قدرت‌های منفرد را افزایش می‌دهد.

چهارمین عنصر، نظام نظارتی و سازوکارهای تضمین اجرا است. کارآمدی رژیم تحریم‌ها به وجود نهادهایی وابسته است که بتوانند اجرای تحریم‌ها را رصد کنند و از رعایت استثنائات بشردوستانه اطمینان یابند. در عمل، اقدامات یکجانبه قدرت‌های بزرگ موجب شده این نظام نظارتی کارایی خود را از دست بدهد. وقتی استثنائات بشردوستانه رعایت نمی‌شود یا امکان دسترسی کشور هدف به کانال‌های مالی و دارویی مسدود می‌شود، نشانگر آن است که اجرای تحریم‌ها از مسیر حقوقی و نهادمند خود خارج شده است.

پنجمین عنصر، مشروعیت بین‌المللی است. مشروعیت، ستون فقرات رژیم تحریم‌هاست. مشروعیت از اجماع، رعایت قواعد و سازوکارهای نهادی سرچشمه می‌گیرد. زمانی که یک یا چند قدرت بزرگ با تحریم‌های یکجانبه، فراسرزمینی یا اقدامات موازی، مسیر متفاوتی را در پیش می‌گیرند، مشروعیت رژیم اصلی کاهش می‌یابد. این کاهش مشروعیت به مرور باعث بی‌اثر شدن کارکرد هماهنگ‌کننده رژیم تحریم‌ها می‌شود.

بنابراین، بررسی تضعیف رژیم تحریم‌ها نیازی به ارجاع به نظریه‌های بیرونی ندارد؛ خود منطق درونی این رژیم نشان می‌دهد چگونه نادیده گرفتن هنجارها، قواعد، رویه‌ها، فرآیندهای تصمیم‌گیری و نظام مشروعیت، رژیم را از درون فرسوده می‌کند. در چارچوب این منطق، رفتار قدرت‌های بزرگ به‌ویژه ایالات متحده دقیقاً در همین نقاط کانونی وارد شده و موجب اختلال در انسجام و کارکرد رژیم تحریم‌ها شده است.

۷- جمع بندی و نتیجه‌گیری

تحلیل انجام‌شده درباره «نقش قدرت‌های بزرگ در تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها» نشان می‌دهد که ساختار این رژیم در طول دهه‌های گذشته به تدریج از درون دچار فرسایش شده

است. رژیم تحریم‌ها در اصل بر مبنای سه رکن شکل گرفت: مشروعیت چندجانبه از طریق شورای امنیت سازمان ملل متحد، قواعد و رویه‌های الزام‌آور و هماهنگ برای تصمیم‌گیری و اجرا، و هنجارهای بین‌المللی برای تفکیک میان دولت‌ها و مردم و رعایت اصول حقوق بشری. اما تجربه تاریخی چهار دهه اخیر به روشنی نشان می‌دهد که این ارکان به واسطه اقدامات یکجانبه، فراسرزمینی و گفتمانی قدرت‌های بزرگ، به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، تضعیف شده‌اند. پرسش اصلی این تحقیق آن بود که: «قدرت‌های بزرگ چگونه و از طریق چه سازوکارهایی موجب تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها شده‌اند؟» پاسخ به این پرسش بر اساس داده‌ها و تحلیل‌ها روشن است: قدرت‌های بزرگ نه از طریق تغییر قواعد رسمی رژیم تحریم‌ها، بلکه از طریق رفتار عملی و یکجانبه‌گرایانه و ایجاد نظام‌های تحریمی موازی، بنیان‌های این رژیم را فرسوده‌اند. اعمال تحریم‌های یکجانبه بدون تصویب شورای امنیت، توسعه تحریم‌های فراسرزمینی، نادیده گرفتن آرای نهادهای بین‌المللی نظیر دیوان بین‌المللی دادگستری و سازمان تجارت جهانی، و بی‌اثر کردن استثنائات بشردوستانه از جمله مهمترین این سازوکارهاست. این اقدامات به صورت تدریجی باعث شده رژیم تحریم‌ها مشروعیت بین‌المللی و انسجام نهادی خود را از دست بدهد و به جای یک نظام چندجانبه حقوقی، با نظامی قدرت‌محور و پراکنده مواجه شویم. فرضیه تحقیق نیز بر این مبنا قرار داشت که: «قدرت‌های بزرگ با استفاده از موقعیت مسلط اقتصادی و مالی خود، از طریق تحریم‌های یکجانبه، فراسرزمینی و نادیده گرفتن سازوکارهای نهادی، موجب فرسایش تدریجی مشروعیت و کارایی رژیم حقوقی تحریم‌ها شده‌اند.» تحلیل تاریخی و نهادی ارائه‌شده در پژوهش، این فرضیه را تأیید می‌کند. در عمل، رژیم تحریم‌ها بیش از آنکه به سازوکارهای حقوقی و چندجانبه وابسته باشد، به اراده سیاسی قدرت‌های بزرگ وابسته شده است. این امر به معنای انتقال مرکز ثقل تصمیم‌گیری از نهادهای رسمی بین‌المللی به اراده یک یا چند دولت است؛ روندی که نتیجه آن کاهش مشروعیت، افزایش چندپارگی و تضعیف کارکرد هماهنگ‌کننده رژیم تحریم‌هاست. افزون بر این، شاخص‌هایی که در این پژوهش برای سنجش تضعیف رژیم تحریم‌ها استخراج شدند—از جمله افزایش نسبت تحریم‌های یکجانبه به چندجانبه، گسترش تحریم‌های فراسرزمینی، کاهش اثربخشی استثنائات بشردوستانه و نادیده گرفتن مکانیسم‌های حل اختلاف بین‌المللی—نشان می‌دهند که تضعیف رژیم صرفاً یک ادعای نظری نیست، بلکه روندی عینی و قابل مشاهده است. این روند به‌ویژه از دهه ۱۹۹۰ تا امروز با شدت فزاینده‌ای ادامه یافته و موقعیت حقوقی رژیم تحریم‌ها را تضعیف کرده است. در نتیجه می‌توان گفت رژیم تحریم‌ها امروز در وضعیتی دوگانه قرار دارد: از یک‌سو هنوز در ساختار حقوق بین‌الملل به رسمیت شناخته می‌شود و از مشروعیت منشور سازمان ملل

تغذیه می‌کند؛ اما از سوی دیگر، در عمل به ابزاری برای اعمال قدرت یکجانبه و رقابت‌های ژئوپلیتیکی تبدیل شده است. این شکاف میان منطق حقوقی رژیم تحریم‌ها و رفتار قدرت‌های بزرگ هسته اصلی پدیده تضعیف این رژیم را تشکیل می‌دهد و تأییدکننده فرضیه اصلی تحقیق است. بدین ترتیب، آنچه از دل این پژوهش برمی‌آید، نه فروپاشی کامل رژیم تحریم‌ها، بلکه فرسایش تدریجی و عمیق آن است؛ فرسایشی که پیامدهای مستقیم و غیرمستقیمی برای مشروعیت نظام بین‌الملل، جایگاه سازمان ملل و کارآمدی چندجانبه‌گرایی دارد و مسیر آینده این رژیم را با پرسش‌های بنیادین روبه‌رو می‌سازد.

استناد به این مقاله: نصیری، سوناز، احمدیان، حمزه. (۱۴۰۵). نقش قدرت‌های بزرگ در تضعیف رژیم حقوقی تحریم‌ها: مطالعه موردی تحریم‌های آمریکا علیه ایران، فصلنامه علمی رهیافت انقلاب اسلامی، ۲۰(۷۴)، ۲۴۰-۲۱۵.



The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

- 9- ICJ. (2018). Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity (Iran v. United States), Provisional Measures Order.
- 10-International Court of Justice (2018). Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity (Iran v. United States), Provisional Measures Order.
- 11-Katzman, K. (2001). Iran: U.S. concerns and policy responses. Washington, DC: Congressional Research Service.
- 12-Katzman, K. (2019). Iran sanctions (CRS Report RS20871). <https://www.everycrsreport.com/reports/RS20871.html>
- 13-Kokabisaghi, F. (2018). Assessment of the effects of economic sanctions on Iranians' right to health. *International Journal of Health Policy and Management*, 7(5), 374–393. <https://doi.org/10.15171/ijhpm.2017.147>
- 14-Krout, J. A. (1925). *The Origins of Prohibition*. Alfred A. Knopf.
- 15-Laudati, D., & Pesaran, M. H. (2021). Identifying the effects of sanctions on the Iranian economy. *Journal of Applied Econometrics*, 36(7), 816–835. <https://doi.org/10.1002/jae.2830>
- 16-Maloney, S., & Takeyh, R. (2011). The self-limiting success of Iran sanctions. *The Washington Quarterly*, 33(4), 7–23
- 17-Menkes, J. (2019). The U.S. Sanctions Regime against Iran: A Historical Perspective. *Journal of International Relations and Development*, 22, 67–84.
- 18-Nadelmann, E. A. (1990). Global prohibition regimes: The evolution of norms in international society. *International Organization*, 44(4), 479–526.
- 19-Portela, C. (2010). *European Union Sanctions and Foreign Policy: When and Why Do They Work?* London: Routledge.
- 20-Rorabaugh, W. J. (2018). *Prohibition: A Concise History*. Oxford University Press.
- 21-Torbat, A. E. (2005). Impacts of the U.S. Trade and Financial Sanctions on Iran. *The World Economy*, 28(3), 407–434.

منابع و مأخذ:

- ۱- زنگی اهرمی، ع، عزیزی مرادپور، ح، و باقرزاده، ا. (۱۴۰۳). نقش کشورهای اطراف تحریم در اثربخشی تحریم‌های یکجانبه (با تکیه بر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران). *پژوهش‌های حقوقی*، (۵۸)، ۵۳–۸۰.
- ۲- علائی، ح، و زارعی، ر. (۱۴۰۱). بررسی تحریم‌های اقتصادی از منظر حقوق بین‌الملل: با تأکید بر اسناد حقوق بشری. *مطالعات حقوق بشر اسلامی*، (۲۶)، ۷۵–۹۶.
- ۳- فرج‌پور، م، و بروغنی، ن. ز. (۱۴۰۱). تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده علیه ایران و نقض حقوق بشر. *پژوهش‌نامه حقوق بشری*، (۲۷)، ۱۱–۳۸.
- ۴- میرفتساحی، م، و عباسی، د. (۱۴۰۴). بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه دولت‌ها از منظر حقوق بین‌الملل. *فقه و حقوق نوین*، (۲۳).
- 1- Carter, B. E., & Farha, J. (2013). Overview and Operation of U.S. Financial Sanctions, Including the Iranian Sanctions. *American Journal of International Law*, 107(1), 56–67.
- 2- Cortright, D., & Lopez, G. A. (2000). *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- 3- Dashti, A., et al. (2020). U.S. Unilateral Sanctions and Their Global Implications. *Middle East Policy Journal*, 27(2), 138–165.
- 4- Drezner, D. W. (2011). Sanctions sometimes smart: Targeted sanctions in theory and practice. *International Studies Review*, 13(1), 96–108.
- 5- Eckert, S. E. (2020). The Return of Blocking Statutes? The European Union's Response to U.S. Extraterritorial Sanctions. *Global Policy*, 11(S1), 86–95.
- 6- Fayazmanesh, S. (2003). The Politics of U.S. Economic Sanctions Against Iran. *Review of Radical Political Economics*, 35(3), 221–240.
- 7- Gordon, J. (2013). Extraterritorial Sanctions and Their Impact on International Business. *Houston Journal of International Law*, 35(2), 289–326.
- 8- Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., & Oegg, B. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered* (3rd ed.). Washington, DC: Peterson Institute for International Economics.

- International Business. *Houston Journal of International Law*, 35(2), 289–326.
- Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., & Oegg, B. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered* (3rd ed.). Washington, DC: Peterson Institute for International Economics.
- ICJ. (2018). *Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity (Iran v. United States), Provisional Measures Order*. International Court of Justice (2018). *Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity (Iran v. United States), Provisional Measures Order*.
- Katzman, K. (2001). *Iran: U.S. concerns and policy responses*. Washington, DC: Congressional Research Service.
- Katzman, K. (2019). Iran sanctions (CRS Report RS20871). <https://www.everycrsreport.com/reports/RS20871.html>
- Kokabisaghi, F. (2018). Assessment of the effects of economic sanctions on Iranians' right to health. *International Journal of Health Policy and Management*, 7(5), 374–393. <https://doi.org/10.15171/ijhpm.2017.147>
- Krout, J. A. (1925). *The Origins of Prohibition*. Alfred A. Knopf.
- Laudati, D., & Pesaran, M. H. (2021). Identifying the effects of sanctions on the Iranian economy. *Journal of Applied Econometrics*, 36(7), 816–835. <https://doi.org/10.1002/jae.2830>
- Maloney, S., & Takeyh, R. (2011). The self-limiting success of Iran sanctions. *The Washington Quarterly*, 33(4), 7–23
- Menkes, J. (2019). The U.S. Sanctions Regime against Iran: A Historical Perspective. *Journal of International Relations and Development*, 22, 67–84.
- Mirfatahi, M., & Abbasi, D. (2025). Legitimacy of unilateral sanctions of states from the perspective of international law. *New Jurisprudence and Law*, (23). {In Persian}
- Nadelmann, E. A. (1990). Global prohibition regimes: The evolution of norms in international society. *International Organization*, 44(4), 479–
- 22-UN Security Council Resolution 2664 (2022).
- 23-United Nations Charter, Article 41.
- 24-United Nations Security Council Resolution 2664 (2022).
- 25-United States Government Accountability Office (GAO). (2013). Iran: U.S. and international sanctions have increased pressure on Tehran's economy. Washington, DC: GAO.
- 26-WTO. (2019). Russia – Measures Concerning Traffic in Transit (DS512). Panel Report.
- Alaei, H., & Zarei, R. (2022). A study of economic sanctions from the perspective of international law: With emphasis on human rights instruments. *Islamic Human Rights Studies*, (26), 75–96. {In Persian}
- Carter, B. E., & Farha, J. (2013). Overview and Operation of U.S. Financial Sanctions, Including the Iranian Sanctions. *American Journal of International Law*, 107(1), 56–67.
- Cortright, D., & Lopez, G. A. (2000). *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Dashti, A., et al. (2020). U.S. Unilateral Sanctions and Their Global Implications. *Middle East Policy Journal*, 27(2), 138–165.
- Drezner, D. W. (2011). Sanctions sometimes smart: Targeted sanctions in theory and practice. *International Studies Review*, 13(1), 96–108.
- Eckert, S. E. (2020). The Return of Blocking Statutes? The European Union's Response to U.S. Extraterritorial Sanctions. *Global Policy*, 11(S1), 86–95.
- Farajpour, M., & Boroughni, N. Z. (2022). U.S. unilateral sanctions against Iran and the violation of human rights. *Human Rights Law Review*, (27), 11–38. {In Persian}
- Fayazmanesh, S. (2003). The Politics of U.S. Economic Sanctions Against Iran. *Review of Radical Political Economics*, 35(3), 221–240.
- Gordon, J. (2013). Extraterritorial Sanctions and Their Impact on

526.

Portela, C. (2010). *European Union Sanctions and Foreign Policy: When and Why Do They Work?* London: Routledge.

Rorabaugh, W. J. (2018). *Prohibition: A Concise History*. Oxford University Press.

Torbat, A. E. (2005). Impacts of the U.S. Trade and Financial Sanctions on Iran. *The World Economy*, 28(3), 407–434.

UN Security Council Resolution 2664 (2022).

United Nations Charter, Article 41.

United Nations Security Council Resolution 2664 (2022).

United States Government Accountability Office (GAO). (2013). *Iran: U.S. and international sanctions have increased pressure on Tehran's economy*. Washington, DC: GAO.

WTO. (2019). *Russia – Measures Concerning Traffic in Transit* (DS512). Panel Report.

Zangi Ahremi, A., Azizi Moradpour, H., & Bagherzadeh, A. (2024). The role of surrounding countries in the effectiveness of unilateral sanctions (with emphasis on U.S. unilateral sanctions against Iran). *Legal Studies*, (58), 53–80.

{In Persian